

Med andre ord

ANTISEMITTISME

Hvordan skal vi forstå den nye antisemitismen, der jødefiendtlige holdninger kan skjule seg under antisionistiske slagord?

Det «nye» jødehatet

B egge mine barn har blitt trakassert, sønnen min ble pisket med en gren mens de roppe «jeg hater Israel». (Anonym jødisk forelder)

Jeg har pleid å bruke mitt smykke med davidsstjernen på. Det tør jeg ikke lenger. (Anonym jøde)

Jeg opplever direkte bets og trusler. Det er for eksempel elever som har sagt «Heil Hitler» [...] og «jævla jøde» til meg. Jeg har blitt spurt «Er du jøde? Jeg skal gasse alle jøder.» Og så har jeg på en truende måte blitt avkrevet mitt syn på Israel. (Anonym jødisk lærer)

VIVET DERE ER JØDER!!!!!! (Anonymt brev lagt i postkassen til en norsk jødisk familiefar etter 7. oktober 2023)

Alle eksemplene over er fra NRKs undersøkelse av norske jøders erfaringer i tiden etter 7. oktober. Et stort antall liknende beretninger kom frem i undersøkelsen, der 82 prosent av de 326 respondentene svarte at opplevelser etter 7. oktober har fått dem til å vurdere om Norge er et trygt land for jøder. Det voldsomme oppsvinget i fiendtlighet mot jøder etter 7. oktober-massakren og den brutale krigen mellom Israel og Hamas har aktualisert spørsmålet om den «nye» antisemitismen.

Det hevdes ofte at det har vært en drastisk økning i omfanget av jødehat de siste 25 år, og at dette er en ny antisemitisme som skiller seg fra tidligere tiders jødehat ved at den kommer til uttrykk under dekke av fiendtlighet mot den jødiske staten. Påstanden er omstridt; en del vil hevde at snakk om en ny antisemitisme har til hensikt å sverte dem som kritiserer Israels politikk. Debatten om dette spørsmålet er ikke ny, men oppstod etter årtusenskiftet. Den ble ført både i fagtidsskrifter og i den bredere offentligheten, og var preget av to motstridende fortellinger.

Den ene fortellingen hevdet at det var noe nytt og høyst bekymringsverdig på

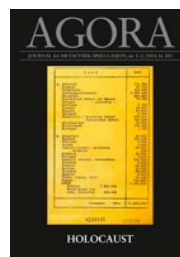
gang, en ny antisemitisme preget av Israel-fiendtlighet og antisionisme som kom sterkest til uttrykk i den arabiske og muslimske verden, blant innvandrere i Europa med bakgrunn i slike land, og i deler av den europeiske venstresiden.

Den andre fortellingen manet til besinnelse: det forekom riktignok uheldige hendelser, men det var ikke 1930-tallet på nytt. Det ble hevdet at de som advarte om en ny antisemitisme, hadde til hensikt å skjerme Israel mot kritikk eller å fremme fordømmer mot muslimer. De som sådde tvil om den nye antisemitismen, ble i sin tur anklaget for å bagatellisere jødehat.

Denne samtalen ble raskt preget av det filosofen Julia Galef kaller «soldatmentaliteten», en innstilling der målet er å forsvare sin fortelling og undergrave motpartens. Det var mindre rom for «speidermentaliteten», en mer krevende innstilling der målet er å kartlegge landskapet så presist som mulig for å finne ut hva som er sant.

Blant dem som advarte mot den nye antisemitismen, fantes det mange eksempler på soldatmentalitet. Noen talte om en global «krig mot jødene», andre talte som om all kritikk av Israels okkupasjon og bosettingspolitikk stort sett var skjult jødehat. Antisemitisme-merkelappen har nok sittet løst hos en del aktører som har vært innstilt på å tolke Israel-kritiske meningsyttringer i verst tenkelige retning.

Soldatmentaliteten fantes også blant dem som kritiserte ideen om en ny antisemitisme. Statsviteren Norman Finkelstein er et fremtredende eksempel. I sine bøker tok han opp legitime og sensitive spørsmål om hvordan minnet om Holocaust og vakt-somhet rundt antisemitisme misbrukes politisk. Men han malte opp et manikeisk svart/hvitt-bilde der «de gode» forsvarte palestinerne rettigheter mens «de onde» utnyttet minnet om Holocaust og spredte falske forestillinger om antisemitisme for å sverte Israels kritikere. Finkelsteins konklusjon var, som hans bøker i det hele tatt, krass og uten nyanser: «Hysteriet om en ny antisemitisme har ingenting å gjøre med å bekjempe fordømmer, og alt å gjøre

Jødehat

I denne teksten skriver Johannes Due Enstad at antisemitisme har hatt et oppsving etter årtusenskiftet. Undersøkelser viser at jødefiendtlige holdninger har økt særlig blant muslimske ekstremister og venstreekstremister.

Teksten er basert på forfatterens artikkel i tidsskriftet Agoras temanummer om Holocaust (nr. 1–2, 2024).

Enstad er forsker ved Institutt for samfunnsforskning.

med å stilne kritikk av Israel». Selv om det trolig ikke var hans intensjon, ble denne argumentasjonen omfavnet ikke bare av venstreradikale motstandere av Israel, men også av nynazister som entusiastisk viste til Finkelstein som et eksempel på en jøde som avslører sannheten om jødene.

De to sidene i debatten om den nye antisemitismen reflekterer en splittelse som også viser seg blant forskere som jobber på feltet. Også her har det dannet seg to leire, der soldatmentaliteten tidvis går på bekostning av speidermentaliteten. Mens forskere i den ene leiren tar for gitt at den nye antisemitismen er et alvorlig problem, og setter kritisk søkelys på antisionistisk retorikk og propaganda, er forskerne i den andre leiren opptatt av å problematisere diskursen rundt den nye antisemitismen og sette kritisk søkelys på hvordan slike anklager kan misbrukes. De to leirene tar også til orde for ulike definisjoner av antisemitisme, som i større eller mindre grad vektlegger fiendtlighet mot Israel og sionismen som en arena der jødehat kommer til uttrykk. Det er mange dyktige forskere knyttet til begge sider, men de samarbeider knapt, kommer som regel ikke på hverandres konferanser, og utgjør egentlig to separate forskerfellesskap.

Denne polariserte debatten skaper mye støy og kan gjøre det vanskelig å orientere seg. Da blir evnen til å gå i speidermodus særlig viktig. Hvordan ser nå egentlig land-

ILLUSTRASJON: KNUT LØVÅS, KNUTLVAS@GMAIL.COM

skapet ut? Hva tillater empirien oss å si om vår tids antisemittisme og dens relasjon til Israel-spørsmålet?

En lang rekke studier av holdninger til jøder har funnet at det er tre grupper som skiller seg negativt ut. For det første har vi de «sedvanlige mistenkte»: antisemittiske holdninger er og blir mer utbredt blant folk som plasserer seg lengst til høyre på det politiske spekteret. For det andre er slike fordommer betraktelig mer utbredt blant muslimer sammenliknet med ikke-muslimer, og særlig blant religiøse fundamentalister. Til sist ser vi gang på gang at de som er mest fiendtlig innstilt til Israel, også skårer høyere enn andre på antisemittiske fordommer.

Fiendtlighet er noe annet enn kritikk.

Kritikk av et lands politikk, enten det handler om en militær okkupasjon, ødeleggende krigføring, eller interne forhold, er ikke det samme som å angripe en nasjons selve legitimitet og eksistensberettigelse. Å likestille Israel med Nazi-Tyskland eller å hylle masse mord på israelere er eksempler på det siste.

Det er mye fiendtlighet mot Israel i Norge. En tredel av den norske befolkningen sa seg enig i påstanden «Israel behandler palestinere like ille som jødene ble behandlet under andre verdenskrig», ifølge HL-senterets befolkningsundersøkelser fra 2017 og 2022. Så mange som 10–15 prosent sa seg enig i at «trakassering og vold rettet

mot jøder kan forsvares når en tenker på hvordan Israel behandler palestinere», og denne andelen var mye større blant respondenter som var enig i sammenlikningen med Nazi-Tyskland. Vi ser med andre ord at fiendtlighet mot den jødiske staten er forbundet med rettferdiggjøring av vold og trakassering mot jøder.

Denne sammenhengen kan også observeres i statistikken over antisemittiske hendelser de siste tiårene. Tallene er heftet med en del usikkerhet, men det er tydelig at en sterk økning fant sted like etter årtusenskiftet. Kantor-senteret i Tel Aviv registrerte i snitt 186 hendelser globalt per år i perioden 1989–1999, et tall som økte til 507 for perioden 2000–2010. Andelen voldelige hendelser, med angrep på jøder og jødiske institusjoner, økte sterkt.

Hva lå bak denne endringen? Mye tyder på at eskaleringen av konflikten mellom Israel og palestinere, med utbruddet av den andre intifadaen 28. september 2000, var en utløsende faktor. I tiden umiddelbart etterpå ble det registrert svært mange antisemittiske angrep, særlig i land med store jødiske og muslimske befolkninger som Frankrike og Storbritannia. Bølgen av fiendtlighet høsten 2000 stilnet etter noen uker, men det skulle komme mange flere. Den neste store bølgen kom våren 2002, i kjølvannet av den israelske hærens militær-

«Fiendtlighet er noe annet enn kritikk»

Under vignetten «Med andre ord» presenterer Klassekampen lengre tekster fra eksterne skribentar. Maksimal lengde er 10.000 teikn inkludert mellomrom. Sendes til kronikk@klassekampen.no.

operasjon i Jenin og andre steder på Vestbredden. Dette mønsteret har gjentatt seg mange ganger de siste 25 årene, og senest i kjølvannet av 7. oktober.

Etter årtusenskiftet ble det også observert en endring i gjerningspersonenes profil, fra hovedsakelig nynazister og andre høyreekstreme på 1990-tallet til et mer mangfoldig bilde. I to store EU-undersøkelser i 2012 og 2018 ble jøder i mange europeiske land bedt om å besvare en lang rekke spørsmål om erfaringer og opplevelser med antisemittisme. De som oppga å ha blitt utsatt for ett eller flere antisemittiske angrep de siste årene, ble spurt om hvem som stod bak den mest alvorlige hendelsen. Resultatene indikerte et sammensatt trusselbilde, men kategoriene «muslimske ekstremister» og «venstreekstreme» var blant de hyppigst valgte; det var en lavere andel respondenter som oppga at gjerningspersonen(e) var knyttet til høyreekstremisme.

Et liknende mønster viste seg da 326 norske jøder, en stor andel av den lille minoriteten, besvarte NRKs spørreundersøkelse i november 2023. Respondenter som sa de hadde hatt ubehagelige opplevelser knyttet til sin jødiske identitet etter 7. oktober (det gjaldt syv av ti), ble spurt om hvem som sto bak den alvorligste hendelsen. 63 prosent svarte at dette var «noen med muslimsk bakgrunn», 48 prosent svarte «noen med et venstreorientert syn», og kun 5 prosent svarte «noen med et høyreorientert syn».

Dette betyr ikke at den tradisjonelle høyreekstreme antisemittismen er død. Høyreekstrem terrorisme mot jødiske mål forekommer, som i Pittsburgh i 2018 eller i Halle året etter. I 2017 måtte den jødiske foreningen i Umeå stenge virksomheten etter gjentatte episoder av trusler, trakassering og vandalisme utført av nynazister.

Det er likevel solid empirisk belegg for å hevde at den nye antisemittismen er reell. Fiendtlighet mot jøder i Norge og andre vestlige demokratier i våre dager er svært ofte forbundet med antiisraelske eller antisjonistiske strømninger. At denne omstendigheten kan overdrives og utnyttes i politiske eller ideologiske kamper, endrer ikke på selve kjensgjerningen.

Historikeren Kjetil Braut Simonsen skriver i sin bok om antisemittismens historie i Norge etter 1945, «I skyggen av Holocaust», at en «anti-antisemittisk norm» ble dannet i Norge i etterkrigstiden. Denne normen har gjort den klassiske antisemittismen uakseptabel i offentligheten. Utviklingen de siste 25 år – og særlig etter 7. oktober – viser at det er behov for en oppgradert norm, der også den nye antisemittismen, jødefiendtlighet under antisjonistiske slagord, gjøres uakseptabel. Klassekampens slo fast på lederplass at slagordet «ingen sionister i våre gater» må skrotes. Det var et viktig bidrag til å danne en slik norm. Videre arbeid i denne retningen vil være komplisert og krevende, men nødvendig dersom vi ønsker et samfunn der jøder kan leve fritt og åpent uttrykke sin identitet.

Johannes Due Enstad
j.d.enstad@samfunnsforskning.no

